

BIRŽŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS PRIKLAUSOMYBĘ SUKELIANČIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO MAŽINIMO, PREVENCIJOS IR KONTROLĖS 2025–2030 METŲ PROGRAMA

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Biržų rajono savivaldybės (toliau – Savivaldybė) priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo mažinimo, prevencijos ir kontrolės 2025–2030 metų programa (toliau – Programa) – tai Savivaldybės strateginis planavimo dokumentas, kuriuo siekiama nuosekliai įgyvendinti psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją ir kontrolę Savivaldybėje.

2. Programos paskirtis – nustatyti ilgalaikius tikslus, uždavinius, priemones ir koordinuotus veiksmus, kurie padėtų mažinti narkotikų, tabako ir alkoholio paklausą, pasiūlą ir žalą asmeniui, visuomenei ir valstybei.

3. Programos tikslai ir uždaviniai nustatyti atsižvelgiant į situaciją rajone bei Lietuvoje, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tendencijas, specialistų ir institucijų, dirbančių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje, rekomendacijas bei patirtį.

4. Siekiant įgyvendinti narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos priemones, kompleksiskai šalinti šio neigiamo reiškinio priežastis, būtina stiprinti teisės saugos, sveikatos priežiūros, švietimo, socialinės apsaugos, kontrolės ir kitų valstybės institucijų sistemas, skatinti glaudesnę jų tarpusavio bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą su visuomene, nevyriausybinėmis organizacijomis, ugdyti visuomenės nepakantumą neteisėtam narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimui ir vartojimui.

5. Programa parengta, vadovaujantis šiais teisės aktais:

5.1. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), tabako ir alkoholio kontrolės koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. spalio 27 d. nutarimu Nr. 1277 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), tabako ir alkoholio kontrolės koncepcijos patvirtinimo“;

5.2. Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XII-964 „Dėl Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategijos patvirtinimo“;

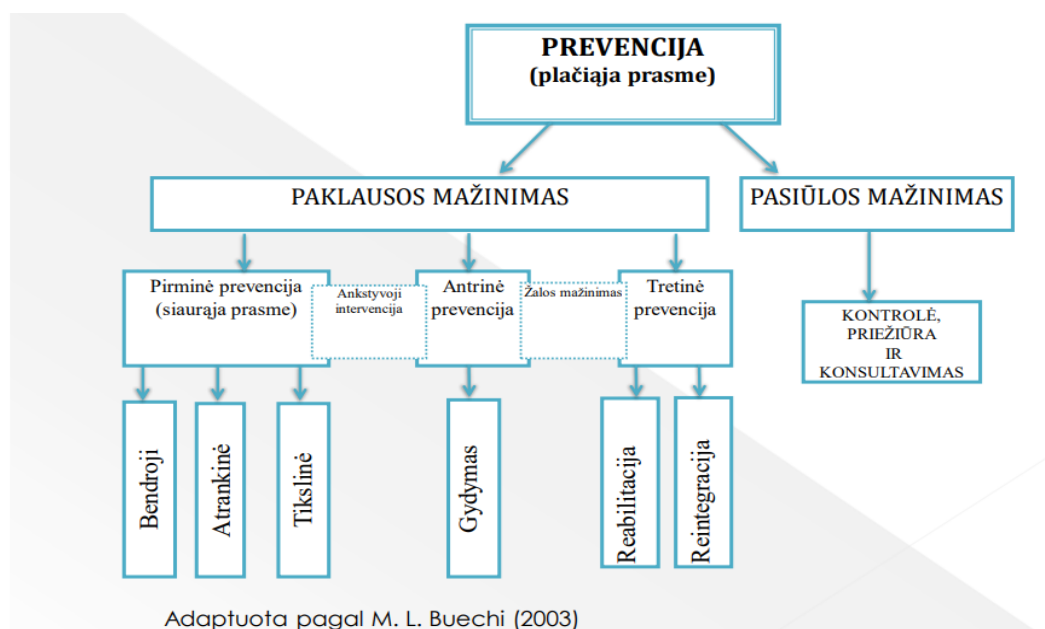
5.3. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymu;

5.4. Lietuvos Respublikos tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatymu;

5.5. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymu;

5.6. Nacionaline darbotvarke narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2023 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. XIV-1982 „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“ (toliau – Nacionalinė darbotvarkė).

6. Programa parengta, vadovaujantis prevencijos samprata. Prevencija plačiąja prasme reiškia skėtinį terminą, apimančią prevenciją, gydymą, žalos mažinimą ir kontrolę. Prevencija siaurąja prasme apima visas priemones ir vykdomas intervencijas, kurios taikomos, kai problema dar nenustatyta ir nereikalingas gydymas bei žalos mažinimas (žr. 1 pav.).

1 pav. Prevencijos samprata (Šaltinis: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (toliau – NTAKD)).

7. Programa parengta, atsižvelgiant į narkotikų kontrolės politikos sritis: vaikų, jaunimo ir visuomenės švietimą, pasiūlos ir paklausos mažinimą, informacijos rinkimą ir analizę, bendradarbiavimą ir koordinavimą. Programa pagrįsta nuolatiniu narkotikų kontrolės politikos stiprinimu, teisinės bazės tobulinimu, stebėseną ir vertinimu, koordinuotu tarpinstitucinių programų įgyvendinimu. Programai būtinas politinis dėmesys ir tikslinis finansavimas.

II SKYRIUS SITUACIJOS APŽVALGA IR PROBLEMOS AKTUALUMAS

8. Priklausomybės ligos – didelė problema daugelyje šalių. Jos veikia ne tik žalingai psichoaktyviausias medžiagas vartojančio asmens sveikatą, bet ir jo šeimos narius bei visuomenę. Mokliškai įrodyta, kad kai kurių vartojamų psichoaktyviųjų medžiagų junginiai gali sukelti neuropsichiatrinius sutrikimus, širdies ir kraujagyslių ligas, neretai priklausomybės ligos siejamos su nelaimingais atsitikimais, savižudybėmis ir (ar) smurtu (Šaltinis: Priklausomybės ligų gydymo ir žalos mažinimo priemonių prieinamumo ir kokybės gerinimo 2021–2024 metų veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2021 m. rugpjūčio 13 d. įsakymu Nr. V-1855).

9. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tikslas – paskatinti žmones atsisakyti arba atidėti sprendimo pradėti vartoti psichoaktyviausias medžiagas priėmimą. Prevencinėmis priemonėmis taip pat galima padėti tiems, kurie jau pradėjo vartoti psichoaktyviausias medžiagas, išvengti psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant psichoaktyviausias medžiagas ir su tuo susijusių sveikatos bei socialinių problemų. Prevencija siekiama ir platesnio tikslo: skatinti sveiką ir saugią vaikų ir jaunuolių raidą, kad jie galėtų realizuoti savo talentą ir potencialą. To siekiama padedant jiems pozityviai bendrauti šeimose, mokyklose, bendraamžių rate, darbo vietose ir visuomenėje (Šaltinis: Europos prevencijos mokymo programa).

10. Biržų rajono savivaldybės bendruomenės sveikatos taryba 2024 m. sveikatai žalingos elgsenos prevenciją nustatė kaip vieną iš Visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios programos prioritetinių krypčių.

11. Nuo 2009 m. Savivaldybėje veikia Narkotikų kontrolės komisija, koordinuojanti narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos veiksmus savivaldybės teritorijoje.

12. Alkoholio vartojimas:

12.1. Vadovaujantis 2019 m. Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų tyrimo Europos mokyklose (toliau – ESPAD) išvadomis, vertinant mokinių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tendencijas, nuo 1995 m. galima matyti teigiamų pokyčių šalies mastu: alkoholio vartojimas tarp 15–16 metų amžiaus mokinių yra mažiausias per 25 metus. Alkoholio vartojimo paplitimo mažėjimo tendencija stebima ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje (Nacionalinės darbotvarkės duomenys).

12.2. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (toliau – NTAKD) užsakymu 2021 m. atlikto psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo bendrojoje populiacijoje tyrimo (toliau – Bendrosios populiacijos tyrimas) duomenimis, 84,4 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų per paskutinius 12 mėnesių buvo vartoję kokius nors alkoholinius gėrimus, o 62,8 proc. alkoholį vartojo per paskutines 30 dienų. Alkoholio vartojimas labiau paplitęs tarp vyrų nei tarp moterų: per paskutinius 12 mėnesių alkoholį nurodė vartoję 86,7 proc. vyrų ir 82,1 proc. moterų, per paskutines 30 dienų – 72,4 proc. vyrų ir 53,2 proc. moterų. Vertinant pagal amžių, alkoholio vartojimo paplitimas per paskutinius 12 mėnesių ir per paskutines 30 d. buvo didžiausias tarp 25–54 metų amžiaus gyventojų.

12.3. 2022 m. visose Lietuvos savivaldybėse buvo atliktas antrojo suaugusiųjų gyventojų gyvenamosios stebėsenos tyrimas (toliau – Suaugusiųjų stebėsenos tyrimas), vadovaujantis Higienos instituto parengta gyvenamosios tyrimų organizavimo ir vykdymo metodika:

Rodiklis	Biržų rajonas	Lietuva
Respondentų skaičius	410	25449
Suaugusiųjų, kurie per paskutines 30 dienų kasdien vartojo alkoholinius gėrimus, dalis (proc.)	0,0	1,4
Suaugusiųjų, kurie per paskutines 30 dienų vartojo alkoholinius gėrimus kartą per savaitę ir dažniau, dalis (proc.)	22,4	21,8
Suaugusiųjų, kurie per paskutinius 12 mėnesių vartojo alkoholinius gėrimus kartą per savaitę ir dažniau, dalis (proc.)	19,6	18,3

12.4. NTAKD duomenimis, 2021 m. ketvirtadalis (23,7 proc.) Lietuvos gyventojų alkoholį vartojo kartą per savaitę ar dažniau: 14,6 proc. apklaustųjų alkoholį vartojo bent vieną kartą per savaitę, 7,3 proc. – keletą kartų per savaitę, o 1,8 proc. – kasdien arba beveik kasdien. 7,1 proc. gyventojų kartą per savaitę ar dažniau nesaikingai vartojo alkoholį, t.y. suvartojo šešis ir daugiau standartinių alkoholio vienetų vienu metu (Standartinis alkoholio vienetas – 10 gramų gryno alkoholio).

12.5. 2020 ir 2024 metais visose Lietuvos savivaldybėse atliktas antrojo mokyklinio amžiaus 5, 7 ir 9 (pirmų gimnazijos) klasių mokinių gyvenamosios tyrimą (toliau – Mokinių gyvenamosios tyrimas):

Rodiklis	2020 m.		2024 m.	
	Biržų rajonas	Lietuva	Biržų rajonas	Lietuva
Respondentų skaičius	460	35562	356	
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie per paskutines 30 dienų bent kartą vartojo alkoholinius gėrimus, dalis (proc.)	17,5	10,6	14,6	11,6

Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie per paskutinius 12 mėnesių bent kartą vartojo alkoholinius gėrimus, dalis (proc.)	26,8	21,9	30,1	26,9
---	------	------	------	------

12.6. Biržų rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos 2022 m. ataskaitos (toliau – Stebėsenos ataskaita) duomenimis, mūsų Savivaldybė patenka į raudonąją zoną pagal mirtingumo nuo alkoholio sąlygotų priežasčių rodiklį: 44,3/ 100 tūkst. gyventojų. Tuo tarpu Lietuvos rodiklis – 22,8/100 tūkst. gyventojų.

12.7. Į prasčiausių savivaldybių kvintilių grupę patenka ir kiti rodikliai:

Rodiklis	Savivaldybės rodiklio reikšmė	Lietuvos rodiklio reikšmė
Savižudybių skaičius	44,3/100 tūkst. gyventojų	18,6/100 tūkst. gyventojų
Traumų dėl nukritimų 65+ m. amžiaus grupėje	174,8/100 tūkst. gyventojų	134,2/100 tūkst. gyventojų
Standartizuotas mirtingumo rodiklis nuo alkoholio sąlygotų priežasčių	38,9/100 tūkst. gyventojų	21,7/100 tūkst. gyventojų
Standartizuotas mirtingumo rodiklis nuo tyčinio savęs žalojimo	42,5/100 tūkst. gyventojų	18,0/100 tūkst. gyventojų
Mirtingumas transporto įvykiuose	13,3/100 tūkst. gyventojų (3 atvejai)	6,0/100 tūkst. gyventojų
Standartizuotas mirtingumo rodiklis transporto įvykiuose	14,7/100 tūkst. gyventojų	5,9/100 tūkst. gyventojų
Traumų dėl transporto įvykių skaičius	8,4/100 tūkst. gyventojų	4,9/100 tūkst. gyventojų
Gyventojų skaičius, tenkantis vienai tabako licencijai	150,6	201,0
Gyventojų skaičius, tenkantis vienai alkoholio licencijai	131,3	171,5

12.8. Valstybės duomenų agentūra kasmet apskaičiuoja legalaus alkoholio suvartojimą. Legalaus alkoholio suvartojimas – mažmeninėje prekyboje ir maitinimo įmonėse įsigytų alkoholinių gėrimų kiekis litrais, įvertinus į Lietuvą atvykusių turistų ir išvykusių Lietuvos gyventojų įsigytą alkoholį, perskaičiuotas į absoliutų alkoholį (100 proc.), tenkantis vienam gyventojui arba vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui. 2023 m. vienam 15 metų ir vyresniam šalies gyventojui teko 11 litrų suvartoto absoliutaus alkoholio, tai 0,2 litro mažiau nei 2022 m. Po 2021 m. stebėto padidėjimo, legalaus alkoholio suvartojimas Lietuvoje 2022-2023 m. sumažėjo ir 2023 m. buvo mažiausias per pastarąjį dešimtmetį (NTAKD duomenys).

12.9. Alkoholinių gėrimų nupirkimas ar kitoks perdavimas jaunesniems negu dvidešimt metų asmenims Biržų rajone per 2023 metų – 3 atvejai (LR ANK 76 str.); alkoholinių gėrimų vartojimas ar turėjimas, kai tai daro jaunesni negu dvidešimt metų asmenys (LR ANK 485 str.) – 35 atvejai.

12.10. Nusikalstamų veikų skaičius, kurių padarymu įtariamai ar kaltinami nepilnamečiai: 2022 metais – 2 atvejai, 2023 metais – 4 atvejai.

12.11. Alkoholinių gėrimų gėrimas viešosiose Biržų rajono savivaldybės vietose arba neblaivaus asmens pasirodymas viešosiose vietose 2023 metais – 451 atvejis (LR ANK 484 str.).

12.12. Saugaus eismo srityje Biržų rajone eismo įvykiuose žuvo: 2023 m. – 2, 2022 m. – 1 asmuo. Eismo įvykių, kuriuose buvo sutrikdyta žmogaus sveikata, skaičius: 2023 m. – 16 , 2022 m. – 23.

12.13. 2023 metais pradėti 28 ikiteisminiai tyrimai pagal LR BK 281¹ str. 1d., kai transporto priemonę vairavo neblaivūs asmenys. 2022 metais buvo nustatyti 25 tokie atvejai.

12.14. Biržų rajone dėl smurto artimoje aplinkoje 2023 m. pradėta 80 ikiteisminių tyrimų, o ištirta 76; 2022 m. buvo pradėta 87 tyrimai, ištirti 86.

13. Rūkymo paplitimas:

13.1. Tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse, kuriose 2019 m. buvo atliekamas ESPAD tyrimas, stebimas tabako cigarečių rūkymo paplitimo mažėjimas tarp mokinių. Be to, Lietuvoje pirmą kartą nuo 1995 metų susilygino bent kartą gyvenime rūkusių cigaretes merginų ir vaikinų skaičius (NTAKD informacija);

13.2. Vadovaujantis 2019 m. ESPAD išvadomis, elektroninių cigarečių vartojimas tarp Lietuvos mokinių jau lenkia tabako cigarečių rūkymą. Lietuvoje elektronines cigaretes bent kartą gyvenime bandė vartoti 65 proc. 15-16 m. mokinių, o tabako cigaretes buvo rūkę 54 proc. šio amžiaus mokinių. 49 proc. mokinių elektronines cigaretes vartojo bent kartą per paskutinius metus, o 31 proc. – bent kartą per paskutinį mėnesį. Mokinių elektroninių cigarečių vartojimas bent kartą gyvenime padidėjo nuo 46 proc. 2015 metais iki 65 proc. 2019 metais. Taip pat padidėjo dalis mokinių, kurie pirmąją elektroninę cigaretę vartojo iki 13 metų amžiaus (2015 m. – 7 proc., 2019 m. – 19,5 proc.; ESPAD šalių vidurkis – 11 proc.);

13.3. NTAKD duomenimis, elektroninių cigarečių vartojimas tarp Lietuvos mokinių yra vienas didžiausių Europoje. Daugiau nei Lietuvoje bent kartą per paskutinį mėnesį vartojusių elektronines cigaretes mokinių buvo tik Monake (Lietuvoje – 31 proc., Monake – 41 proc., ESPAD šalių vidurkis – 14 proc.);

13.4. 2020 m. ir 2024 m. Mokinių gyvenimo tyrimo duomenys:

Rodiklis	2020		2024	
	Biržų rajonas	Lietuva	Biržų rajonas	Lietuva
Respondentų skaičius	460	35562	356	
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie per paskutines 30 dienų bent kartą rūkė tabako gaminius, dalis (proc.)	10,7	7,0	9,0	7,5
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie per paskutinius 12 mėnesių bent kartą rūkė tabako gaminius, dalis (proc.)	18,3	12,7	17,7	13,6
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie per paskutines 30 dienų bent kartą rūkė elektronines cigaretes ar naudojo panašius elektroninius įtaisus rūkymui, dalis (proc.)	18,7	12,2	14,0	9,9
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie per paskutinius 12 mėnesių bent kartą rūkė elektronines cigaretes ar naudojo panašius elektroninius įtaisus rūkymui, dalis (proc.)	25,3	20,1	25,8	19,5

13.5. 2021 m. NTAKD užsakymu vykdyto psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje tyrimo (toliau – Bendrosios populiacijos tyrimas) duomenimis, bent kartą gyvenime rūkė 65,2 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų. Nei karto nebandžiusių vartoti tabako gaminių buvo 34,8 proc. Per paskutinius 12 mėnesių rūkė 38,5 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos

gyventojų, per paskutines 30 dienų – 34,9 proc., o kasdien – 31,1 proc. Rūkymas buvo labiau paplitęs tarp vyrų, nei tarp moterų;

13.6. Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2023 m. 15 metų ir vyresnių gyventojų tabako gaminių suvartojimas – 1 223 cigaretės vienam asmeniui, tai 2,2 % mažiau nei 2022 m. Legalių tabako gaminių suvartojimas – tai mažmeninėje prekyboje ir maitinimo įmonėse įsigytų tabako gaminių, perskaičiuotų į cigaretes, kiekis, tenkantis vienam gyventojui;

13.7. 2022 m. Suaugusiųjų stebėsenos tyrimo rezultatai:

Rodiklis	Biržų rajonas	Lietuva
Respondentų skaičius	410	25449
Suaugusiųjų, kurie per paskutines 30 dienų kasdien vartojo tabako gaminius, dalis (proc.)	11,7	16,3
Suaugusiųjų, kurie per paskutinius 12 mėnesių kasdien vartojo tabako gaminius, dalis (proc.)	10,6	15,9
Suaugusiųjų, kurie per paskutines 30 dienų kasdien rūkė elektronines cigaretes arba naudojo panašius elektroninius įtaisus rūkymui, dalis (proc.)	3,0	5,2
Suaugusiųjų, kurie per paskutinius 12 mėnesių kasdien rūkė elektronines cigaretes arba naudojo panašius elektroninius įtaisus rūkymui, dalis (proc.)	2,7	4,9

13.8. Biržų rajono savivaldybės tarybos 2014 m. gegužės 29 d. sprendimu Nr. T-125 uždrausta rūkyti Biržų miesto aikštėje, apribotoje Radvilų g., Ligoninės g. ir Vytauto g. ir J. Janonio aikštėje.

14. Narkotikų vartojimo paplitimas:

14.1. Lietuvoje stebimas narkotikų vartojimo paplitimo tarp suaugusių gyventojų didėjimas, tačiau Lietuvoje jis vis dar yra dvigubai mažesnis nei ES šalių vidurkis: 14,1 proc. 15-64 m. amžiaus Lietuvos gyventojų ir 28,9 proc. ES gyventojų bent kartą gyvenime vartojo kokius nors narkotikus (Nacionalinės darbotvarkės duomenys);

14.2. 2021 m. Bendrosios populiacijos tyrimo duomenimis, kokius nors narkotikus bent kartą gyvenime vartojo 14,1 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų. Tai reiškia, kad per penkerius metus narkotikus vartojusių Lietuvos gyventojų dalis padidėjo nuo 11,5 proc. 2016 m. iki 14,1 proc. (Nacionalinės darbotvarkės duomenys);

14.3. 14,1 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų bent kartą gyvenime buvo vartoję bent vieną narkotiką. 4,5 proc. gyventojų teigė bent vieną narkotiką vartoję per paskutinius 12 mėnesių, o 1,6 proc. – per paskutines 30 dienų. Narkotikų vartojimas buvo labiau paplitęs tarp vyrų nei tarp moterų: bent kartą gyvenime narkotikus nurodė vartoję 21,2 proc. vyrų ir 7 proc. moterų, per paskutinius 12 mėnesių – 7,2 proc. vyrų ir 1,9 proc. moterų. Narkotikų vartojimas taip pat buvo labiau paplitęs tarp jaunesnių (15-34 m.) nei tarp vyresnių (35-64 m.) gyventojų (2021 m. Bendrosios populiacijos tyrimas);

14.4. NTAKD duomenimis, kitus nei kanapės narkotikus bent kartą gyvenime vartojusių Lietuvos gyventojų dalis padidėjo nuo 2,8 proc. 2016 m. iki 4,7 proc. 2021 m. Kokaino vartojimo paplitimas šalyje

padidėjo nuo 0,7 proc. 2016 m. iki 1,8 proc. 2021 m., LSD nuo 0,5 proc. iki 1 proc., o haliucinogeninių grybų nuo 0,7 proc. iki 1 proc. Kitų narkotikų vartojimo paplitimas didėjo nežymiai, o heroino vartojimo paplitimas nuo 2012 m. išliko stabilus (0,4 proc.);

14.5. 2022 m. Suaugusiųjų stebėsenos tyrimo rezultatų duomenys:

Rodiklis	Biržų rajonas	Lietuva
Respondentų skaičius	410	25449
Suaugusiųjų, kurie bent kartą per savo gyvenimą vartojo narkotinių ar psichotropinių medžiagų (narkotikų) be gydytojo paskyrimo, dalis (proc.)	16,2	12,0

14.6. ESPAD duomenimis, 2019 metais 19 proc. apklaustų 15-16 m. Lietuvos mokinių bent 1–2 kartus gyvenime buvo bandę kokių nors narkotikų: 21 proc. vaikinių ir 18 proc. merginų;

14.7. Kanapių vartojimo bent kartą gyvenime Lietuvoje kaitos nuo 2003 m. duomenys rodo, kad iki 2011 m. didėjęs ir 2015 m. sumažėjęs jų vartojimas 2019 m. išliko stabilus arba nežymiai didėjo;

14.8. Pastebima, kad sumažėjo dalis mokinių, kurie nebuvo tikri arba nežinojo ar yra vartoję naujas psichoaktyvias medžiagas (nuo 7,7 proc. 2015 m. iki 1,4 proc. 2019 m.). Lietuvoje bent kartą gyvenime naujas psichoaktyvias medžiagas vartojo didesnė dalis mokinių nei vidutiniškai ESPAD tyrime dalyvavusiose šalyse (Lietuvoje – 5,6 proc., ESPAD šalių vidurkis – 3,4 proc.);

14.9. 2020 ir 2024 m. Mokinių gyvensenos tyrimo duomenys:

Rodiklis	2020 m.		2024 m.	
	Biržų rajonas	Lietuva	Biržų rajonas	Lietuva
Respondentų skaičius	460	35562	356	
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie bent kartą per savo gyvenimą vartojo kanapes („žolę“, marihuaną, hašišą), dalis (proc.)	3,7	3,2	7,3	4,3
Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie bent kartą per savo gyvenimą vartojo kitus narkotikus nei kanapes, dalis (proc.)	2,1	1,8	5,1	3,1

15. Nusikalstamų veiklų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis 100 tūkst. gyventojų, rodiklis Savivaldybėje 2022 m. buvo 26,8 (27 atvejai) ir neviršijo Lietuvos rodiklio, kuris siekė 64,4 (Stebėsenos ataskaitos duomenys).

16. Lietuva gerokai viršija ESPAD šalių vidurkį pagal šiuos rodiklius: mokinių, bent kartą gyvenime, nepaskyrus gydytojui, vartojusių raminamųjų ar migdomųjų vaistų (Lietuvos rodiklis siekia 20 proc., ESPAD šalių vidurkis – 6,6 proc.), naujųjų psichoaktyviųjų medžiagų (Lietuvos rodiklis siekia 7 proc., ESPAD šalių vidurkis – 4 proc.), rūkusių elektronines cigaretes (Lietuvos rodiklis siekia 65 proc., ESPAD šalių vidurkis – 40 proc.), mokinių, kurie būdami 13 metų ar jaunesni surūkė pirmąją cigaretę (Lietuvos rodiklis siekia 33 proc., ESPAD šalių vidurkis – 18 proc.) ir pirmąją elektroninę cigaretę (Lietuvos rodiklis siekia – 19,5 proc., ESPAD šalių vidurkis – 11 proc.) (Nacionalinės darbotvarkės duomenys).

17. 2023 m. policija užregistravo 27 nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis (pagal BK 259–268 straipsnius). 2022 m. -buvo 15 tokių nusikalstamų veikų. 2023 m. buvo ištirtos 16 bylų, kitų tyrimas baigtas 2024 m.

18. Per 2023 metus Biržų rajono savivaldybėje registruotos 367 nusikalstamos veikos. Ištirtos 229 nusikalstamos veikos. Iš kurių 4 padarytos nepilnamečių, 141 neblaivių asmenų, 1 apsvaigusio nuo narkotinių medžiagų.

19. ESPAD tyrimas atskleidė tarp mokinių vis labiau populiarėjančią veiklą – lošimą iš pinigų. Daugiau kaip dešimtadalis (12 proc.) Lietuvos mokinių teigė per pastaruosius 12 mėnesių iki apklausos lošę iš pinigų (pavyzdžiui, lošiant lošimo automatais, lošimo kortomis ar kauliukais, dalyvaujant loterijose, sporto lažybose ir kt.) ir internetu, ir tradicinėse vietose (ESPAD vidurkis – 22 proc.) (Nacionalinės darbotvarkės duomenys).

20. Prevencija Savivaldybėje:

20.1. Lietuvoje nuo 2018 m. nacionaliniu mastu vykdoma Ankstyvosios intervencijos programa, skirta 12–18 metų amžiaus jaunuoliams, kurie nereguliariai vartoja (eksperimentuoja) alkoholi ir (ar) narkotikus. Kiekvienais metais didėja Ankstyvosios intervencijos programą baigusių jaunuolių dalis (2019 m. – 80 proc., 2020 m. siekė 84 proc.). Mūsų rajone šią programą vykdo Biržų rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras (toliau – VSB) ir Biržų Švietimo pagalbos tarnyba. 2023 m. paslaugos buvo suteiktos 15 asmenų.

20.2. VSB nuo 2021 m. vykdo tikslinę prevencinę programą „Priklausomybių mažinimas Biržų rajone“, kurios tikslas suteikti pagalbą asmenims, nesaikingai vartojantiems alkoholi arba priklausomiems nuo jo, siekiant mažinti jų socialinę atskirtį, ugdyti socialinius įgūdžius bei padėti jiems integruotis į visuomenę ir darbo rinką. Šiems asmenims paslaugas teikė priklausomybės konsultantas: 2021 m. suteiktos 38 konsultacijos, 2022 m. – 108 konsultacijos, 2023 m. – 148 konsultacijos. Į Respublikinį priklausomybių ligų centrą 2021 m. išsiųsta 18 asmenų, 2022 m. – 35 asmenys, 2023 m. – 13 asmenų.

20.3. VSB ir Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato Biržų rajono policijos komisariatas (toliau – PK) kasmet organizuoja susitikimus su tėvais, vaikais ir mokytojais psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos ir kontrolės (atsakomybių) klausimais. 2023 m. įvyko 11 susitikimų.

20.4. Biržų bendruomeniniai šeimos namai (toliau – BBSN) organizuoja:

20.4.1. tėvystės mokymus šeimoms, norinčioms tobulinti ar įgyti tėvystės įgūdžių, siekiant išugdyti geriausias tėvų ir vaikų savybes ir padėti jiems atskleisti savo gebėjimus ir galimybes. 2023 m. mokymuose dalyvavo 197 asmenys;

20.4.2. psichosocialinės pagalbos šeimai paslaugų teikimą – tai individualių ir (ar) grupinių psichologo ir socialinio darbuotojo konsultacijų organizavimas, asmenims patiriantiems sunkumų gyvenime ir (ar) šeimoje;

20.4.3. socialinių įgūdžių grupes vaikams ir paaugliams. 2023 m. teminiuose grupių užsiėmimuose, ugdančiuose gyvenime reikalingus socialinius įgūdžius, nuostatas, dalyvavo 90 asmenų;

20.4.4. šeimos mediaciją – tai paslauga, teikiama neteisminiam civilinių ginčų taikinamajam tarpininkavimui, siekiant ginčus, tarpusavio konfliktus spręsti taikiai. 2023 m. mediacijos valandų skaičius– 192 val.;

20.4.5. šeimos konsultavimas asmens (šeimos) namuose – konsultacijos asmens (šeimos) namuose (gyvenamojoje vietoje), gimus kūdikiui, nustatčius neįgalumą ir (ar) specialiuosius poreikius asmeniui ir kt. Konsultavimo valandų skaičius –192 val.);

20.4.6. atvejo vadyba psichikos ir (ar) intelekto negalią turintiems asmenims 2023 m. atvejo vadyba nustatyta 10 asmenų.

20.5. Biržų rajono socialinių paslaugų centro padalinys Globos centras vykdo atvejo vadybą socialinius sunkumus patiriančioms šeimoms. 2023 m. atvejo vadyba nustatyta 240 šeimų.

21. Siekiant didinti vaikų ir jaunimo užimtumą, Savivaldybėje vykdomos šios programos:

21.1. Vaikų socializacijos/ vasaros poilsio programa. 2024 m. finansuota 13 projektų;

21.2. Jaunimo vasaros užimtumo ir integracijos į darbo rinką programa. 2024 m. įdarbinti 26 jaunuoliai;

21.3. Neformalių jaunimo grupių veiklos rėmimo programa. 2024 m. finansavimas skirtas 4 projektams;

21.4. Jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų veiklos rėmimo programa. 2024 m. vykdomi 2 projektai.

22. Savivaldybėje gana didelė neformaliojo švietimo paslaugų – įvairių būrelių įvairovė (148).

23. Savivaldybėje veikia 8 Dienos centrai. Juos lanko 200 vaikų.

24. Savivaldybėje vykdoma Atvirų jaunimo centrų/erdvių veikla. 2023 m. Biržų švietimo pagalbos tarnybos (toliau – ŠPT) Atviras jaunimo centras turėjo 600 unikalių lankytojų, o bendras apsilankymų skaičius – 5373.

25. ŠPT Atviras jaunimo centras vykdo mobilių darbą su jaunimu. 2023 m. buvo vykstama į tris vietas: Vabalninką, Papilį ir Nemunėlio Radviliškį. Išvykų skaičius – 87. Į mobilies veiklas įsitraukė 108 jaunuoliai. Bendras apsilankymų skaičius – 712.

26. Savivaldybės visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios programos lėšomis finansuojami žalingų įpročių prevencijos, psichikos sveikatos gerinimo ir sveikos gyvensenos propagavimo projektai. 2024 m. vykdomi 27 projektai.

27. Biržų rajono savivaldybės psichikos sveikatos centras teikia specialistų (psichiatro, psichologo, socialinio darbuotojo) pagalbą priklausomybių turintiems pacientams/ ar pacientams, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo. 17. Priklausomų asmenų, kuriems nustatyti psichikos ir elgesio sutrikimai (ligos kodai F10-F19), skaičius 2023 m. siekė 140. Suteiktų paslaugų pagal šiuos ligos kodus - 171.

28. Siekiant kurti sveiką darbo, mokymosi, ugdymosi ir gyvenamąją aplinkas, PK:

28.1. reguliariai vykdo reidus į ugdymo įstaigas.

28.2. kontroliuoja, kad būtų paisoma draudimo rūkyti Biržų rajone paskelbtose „Nerūkymo zonose“;

28.3. kontroliuoja, kad būtų laikomasi alkoholio vartojimo draudimo nepilnamečiams ir asmenims iki 20 metų;

28.4. Įgyvendina priemones, mažinančias neteisėtą psichoaktyviųjų medžiagų, alkoholio ir tabako gaminių pasiūlą ir paklausą;

28.5. atskleidžia pažeidimus, nusikalstamas veiklas, susijusias su neteisėta šių medžiagų apyvarta; 2023 m. nustatyta 15 pažeidimų;

28.6. nustato asmenis, platinančius narkotines, psichotropines medžiagas. 2023 m. nustatyti 4 asmenys.

28.7. įgyvendina priemones, siekiant nustatyti ir išaiškinti alkoholio ir tabako gaminių pardavimo ar perdavimo nepilnamečiams vartoti faktus;

28.8. reguliariai rengia reidus į jaunimui skirtus renginius.

29. 2023-2024 m. mokyklose įgyvendintos šios prevencinės programos:

29.1. socialinio ir emocinio ugdymo programa „Antras žingsnis“;

29.2. smurto ir seksualinės prievartos prevencinė programa „Aš žinau“;

29.3. socialinio ir emocinio ugdymo programa „Paauglystės kryžkelės“;

29.4. socialinio ir emocinio ugdymo programa „Raktai į sėkmę“;

29.5. Olweus patyčių prevencijos programa;

29.6. psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos programa „Savu keliu“;

29.7. socialinio ir emocinio ugdymo programa „Zipio draugai“.

III SKYRIUS PROGRAMOS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

30. **Programos tikslas** – didinti veiksmingumą priklausomybių prevencijos srityje, sukuriant efektyvaus, nuoseklaus ir nuolatinio tarpsektorinio bendradarbiavimo sistemą vietos lygmeniu, nustatant kompleksinius koordinuotus veiksmus bei priemones priklausomybių prevencijos vykdymui.

31. Programos uždaviniai:

31.1. mažinti ar atitolinti priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą, ugdant neigiamą požiūrį į šias medžiagas tarp vaikų ir jaunimo, šeimose, bendruomenėse, diegiant žmogaus vertybinių nuostatų bei sveikos gyvensenos sampratą, prisidedant prie sąmoningumo didinimo;

31.2. mažinti neteisėtą priklausomybę sukeliančių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių), paklausą ir pasiūlą, stiprinant šių medžiagų apyvartos kontrolę;

31.3. kurti sveiką darbo, mokymosi, ugdymosi ir gyvenamąją aplinką;

31.4. teikti kompleksinę pagalbą, didinti paslaugų prieinamumą;

31.5. užtikrinti ir stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir koordinavimą priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo mažinimo, kontrolės, prevencijos srityse;

31.6. vykdyti Programos įgyvendinimo stebėseną;

31.7. numatyti lėšas Programos priemonių įgyvendinimui.

32. Programos prioritetai:

32.1. priklausomybių prevencijos priemonių vykdymas vaikų ir jaunimo tarpe;

32.2. informacinės sistemos plėtra ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas.

IV SKYRIUS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS IR ATSKAITOMYBĖ

33. Programos įgyvendinimą organizuoja ir koordinuoja Savivaldybės narkotikų kontrolės komisija (toliau – Komisija).

34. Programos priemonių planą, kuriame numatomos Programos įgyvendinimo priemonės, siektini rodikliai, lėšų poreikis ir šaltiniai, atsakingi vykdytojai, rengia Komisija. Priemonių planas tvirtinamas mero potvarkiu.

35. Savivaldybės institucijos ir įstaigos, vykdančios Programos įgyvendinimo priemones, kiekvienais metais pateikia Komisijai informaciją apie Programos įgyvendinimo priemonių vykdymą.

36. Komisija kasmet parengia Programos įgyvendinimo priemonių plano vykdymo ataskaitą, kuri skelbiama viešai Savivaldybės tinklalapyje.

37. Numatomi Programos įgyvendinimo priemonių plano vykdytojai:

37.1. Biržų rajono savivaldybės administracija;

37.2. Biržų rajono savivaldybės narkotikų kontrolės komisija;

37.3. Biržų rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras;

37.4. Biržų rajono savivaldybės psichikos sveikatos centras;

37.5. Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato Biržų rajono policijos komisariatas;

37.6. Biržų rajono ugdymo įstaigos;

37.7. Biržų rajono švietimo pagalbos tarnyba;

37.8. Biržų bendruomeniniai šeimos namai;

37.9. Biržų rajono socialinių paslaugų centras;

37.10. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Panevėžio apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius;

37.11. Lietuvos probacijos tarnybos Rytų Lietuvos skyrius.

V SKYRIUS PROGRAMOS FINANSAVIMAS

38. Programa finansuojama Savivaldybės visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios programos lėšomis (lėšų šaltiniai: Savivaldybės biudžeto lėšos ir Savivaldybės aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos lėšos);

39. Savivaldybė lėšas Programai įgyvendinti numato, rengdama atitinkamų metų Savivaldybės biudžetą, atsižvelgdama į Programos priemonių plane numatytą lėšų poreikį ir finansavimo galimybes.

VI SKYRIUS PROGRAMOS VERTINIMAS

40. Programa bus vertinama, analizuojant pasiektų rodiklių rezultatus, vadovaujantis Stebėsenos rodiklių/stebimų reikšmių sąrašu, patvirtintu 2024 m. spalio 8 d. Komisijos posėdžio protokolu Nr. NKK-2.
